

3. Доведено, що проблему комунікативних здібностей слід розглядати у зв'язку з розумінням спілкування як змісту специфічно підліткової потреби у контакті з ровесниками і дорослими.

4. За відсутністю умов для реалізації комунікативних здібностей підлітка, спостерігається зниження потенційних можливостей, втрата соціальної реальності, відбувається деперсоналізація та ізоляція особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виштеюнас Г. В. Формування особистості сучасного підлітка / Г. В. Виштеюнас // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – №4. – С. 21-22.
2. Волошина Н. В. До питання про структуру комунікативних здібностей особистості / Н. В. Волошина // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – К.: КНУ, 2012. – №12. – С. 114-117.
3. Волошина Н. В. Дослідження комунікативної компетентності осіб підліткового віку / Н. В. Волошина // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – К.: КНУ, 2012. – № 14. – С. 38-40.
4. Ильин Е.П. Психология общения и межличностных отношений / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 576 с.
5. Кон И.С. Подростковая сексуальность на пороге XXI века // Светло. – 2003. – №2. – С. 37-44.
6. Корніяк О.М. Психологія комунікативної культури школяра / О.М. Корніяк. – К. : Міленіум, 2006. – 336 с.
7. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – СПб. : Питер, 2003. – 748 с.
8. Савчин М.В. Вікова психологія : навч. посіб. / Савчин М.В., Василенко Л.П. – К. : Академвидав, 2006. – 360 с.
9. Толстокорова А. Гендерні проблеми спілкування підлітків / А. Толстокорова // Психолог. – 2012. – № 34. – С. 8-10.
10. Чорна І.М. Психолого-педагогічна профілактика девіантної поведінки: метод. посіб./ І.М.Чорна. – Тернопіль Вид-во ТНПУ, 2012. – 56с.

Мілян Н.

Науковий керівник – проф. Радчук Г.К.

СХИЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Сьогодні ми можемо спостерігати як ведеться боротьба засобів масової інформації (ЗМІ) за інформаційний простір, за можливість тотального контролю над суспільством та соціальними інститутами влади. Цей факт не викликає особливої загрози допоки ЗМІ не закладають в основу своєї діяльності маніпулятивну схему: через подачу та розкриття інформації маніпулювати аудиторією: завуальовано проте цілеспрямовано пропагувати штучні переконання, цінності та ідеали. Це спосіб так званого «тихого впливу», коли ніхто нікого насильно не примушує і не закликає до активності, проте поступово формує відповідну свідомість, моделі поведінки, спосіб мислення, масовий емоційний фон людей.

Д. Ольшанський в даному контексті вказує на той факт, що при великій кількості інформації, в якій важко розібратися самій, людина чекає і вимагає від засобів масової комунікації допомоги в її інтерпретації. Людина вимагає вибору для того, щоб, порівнявши, потім вибрати «своє» джерело [6].

Як результат, незважаючи на зовнішню свободу вибору, у людини все одно формується сакральне ставлення до масової інформації та її комунікаторів. Таким чином, міфотворчість перебудовує сприйняття і мислення аудиторії, а особливий, кліповий характер безперервного потоку повідомлень диктує іншу швидкість психічних процесів [4].

Метою статті є теоретичний аналіз особливостей маніпулятивного впливу мас-медіа та емпіричне дослідження особистісних якостей студентів як реципієнтів маніпулятивного впливу засобів масової інформації.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування інформаційно-психологічної безпеки особистості в контексті маніпулятивного впливу сучасних засобів масової інформації. Адже знання основних мішеней маніпулятивного впливу медіа дає змогу сформувати комплексні психологічні стратегії протидії цьому впливу на особистість.

Дослідженням проблем медіа-впливу займалися такі зарубіжні та вітчизняні науковці як П. Вінтерхофф-Шпурк, О. Донченко, Б. Лускін, У. Маклеун, Л. Найдъонова, Д. Ольшанський О. Петрунко, Г. Почепцов, С. Розум, Ю. Романенко, М. Слюсаревський, Р. Фрідленд, Р. Харріс, Н. Череповська, В. Чудинова та ін.

Класифікацією технологій, способів і прийомів інформаційно-психологічної маніпуляції людською свідомістю займалися Г. Грачев, С. Зелінський, В. Кандиба, С. Кара-Мурза, А. Манойло, І. Мельник, М. Шейнов та ін.

Загалом поняття маніпуляції розглядається як різновид прихованого психологічного впливу, такий його вид, при якому маніпулятор здатний викликати у об'єкта наміри, що не збігаються з його реальними бажаннями. Метою маніпуляції є зміна психології та ідеології свідомості особистості і мас, стимулювання певного типу поведінки, трансформація емоційного стану. Зазвичай такий вплив застосовується в формі таємного примусу особистості [2; 6].

Г. Грачов та І. Мельник основними об'єктами маніпуляції вважають [1, с. 43]:

- а) потреби, інтереси, схильності, тобто джерела мотивації активності, поведінки людини;
- б) установки, групові норми, самооцінка людей, тобто ті чинники, які регулюють активність;
- в) стани, в яких людина може знаходитися (апатія, тривога, ейфорія), тобто фактично всі фактори, що визначають, регулюють і змінюють поведінку особистості.

Н. Найдьонова, М. Слюсаревський стверджують, що використання мас-медіа деструктивних маніпулятивних технологій у медіапросторі насамперед дезорієнтує людей, викликає психоемоційну та соціальну напруженість, стресові стани, тривогу, що в свою чергу призводить до блокування інтелекту, критичного та логічного мислення, творчого потенціалу й створює сприятливе підґрунтя для стереотипного мислення, соціальної апатії, емоційних та поведінкових стереотипів, програмування дій [6].

Використання засобами масової інформації маніпулятивних стратегій націлене на зниження рівня усвідомленості того, що відбувається шляхом активізації чуттєво-емоційних реакцій на шкоду раціонально-усвідомленим. Використання маніпулятивних технологій перш за все пов'язане з цілеспрямованим спотворенням інформації. При цьому особливу роль відіграє її символізація, формуванням у масовій свідомості різноманітних міфів [4, с. 65].

С. Зелінський виділяє 30 способів маніпулювання свідомістю людини. Серед них, на наш погляд, найбільш дієвими у контексті маніпулятивного впливу ЗМІ є наступні [3, с. 38]:

- Принцип першочерговості. Психіка людини влаштована так, що інформацію про певні події, яка надійшла першою вона вважає справжньою.
- Використання «лідерів думок». Даний спосіб часто використовується ЗМІ у якості посилання на авторитетне джерело інформації.
- Переорієнтація уваги. Небажана інформація втрачається за великою кількістю відомостей, що відволікають увагу.
- Однобічність висвітлення подій. При висвітленні подій можливість висловитися надається тільки одній стороні процесу. Тоді створюється помилкова картина того, що відбувається.
- Схвалення думкою більшості. Коли будь-яку дію схвалює більшість людей, інша людина теж її виконує (принцип «як всі, так і я»).
- Експресивний удар. Суть цього способу в тому, щоб показати об'єкту якомога більше жахів сучасності, щоб викликати хвилю обурення і бажання покарати винних, відновивши справедливість.

Таким чином, за допомогою маніпулятивного впливу мас-медіа серед людей культивуються «необхідні» суб'єктивні характеристики особистості (установки, цінності, спосіб мислення, моделі поведінки та ін.), за допомогою яких легко здійснювати маніпулятивний вплив на свідомість.

Основні результати дослідження. Емпіричне дослідження було спрямоване на вивчення схильності активної частини суспільства – студентів до маніпулятивного впливу мас-медіа. Для цього ми виокремили психічні якості реципієнтів як інтелектуальні, так і особистісні, а саме: ригідність мислення, екстернальний локус контролю, низькі показники самоствавлення та певні механізми психологічного захисту, які можуть сприяти такому впливу.

На першому етапі емпіричного дослідження ми вивчали особливості мислення респондентів і використовували для цього Методику діагностики ригідності. Проведена діагностична робота представила наступні результати: ригідність мислення – 30% досліджуваних; проявляються ознаки ригідності – 64%; мобільність мислення – 6 % (рис. 1).

Оскільки людям із ригідним типом мислення легше нав'язати ті чи інші соціальні стереотипи, то це певним чином полегшує роботу ЗМІ для культивування серед них «відповідних» установок, цінностей, стереотипів. В силу власної інертності, такі особистості часто піддаються впливу оточення, пануючої думки, і як наслідок – стають маріонетками маніпулятивного впливу мас-медіа.

На другому етапі вивчення психологічних особливостей студентства, ми досліджували таку важливу інтегративну характеристику особистості як локус контролю. Для дослідження особливостей локусу контролю ми використовували методику діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера. Ми отримали наступні результати: зовнішній (екстернальний) локус контролю – 54%; внутрішній (інтернальний) локус контролю – 46%. Значне домінування в реципієнтів екстернального локусу контролю вказує на їхню схильність до приписування відповідальності зовнішньому оточенню і проявляється в таких рисах як невпевненість у своїх можливостях, тривожність, підозрливість, конформність. Кореляційний аналіз показав наявність значущих зв'язків між показниками ригідності мислення та загальної інтернальності ($r = -0,24$ при $p = 0,5$), тобто чим вищий рівень ригідності мислення, тим нижчий рівень інтернальності. Між показниками ригідності мислення та інтернальності в міжособистісних стосунках також спостерігається статистично значущий обернено-пропорційний кореляційний зв'язок ($r = -0,092$ при $p = 0,5$). Люди з такими характеристиками діють на основі авторитарності та догматизму, занадто піддаються соціальному впливу та часто стають об'єктами маніпуляції.

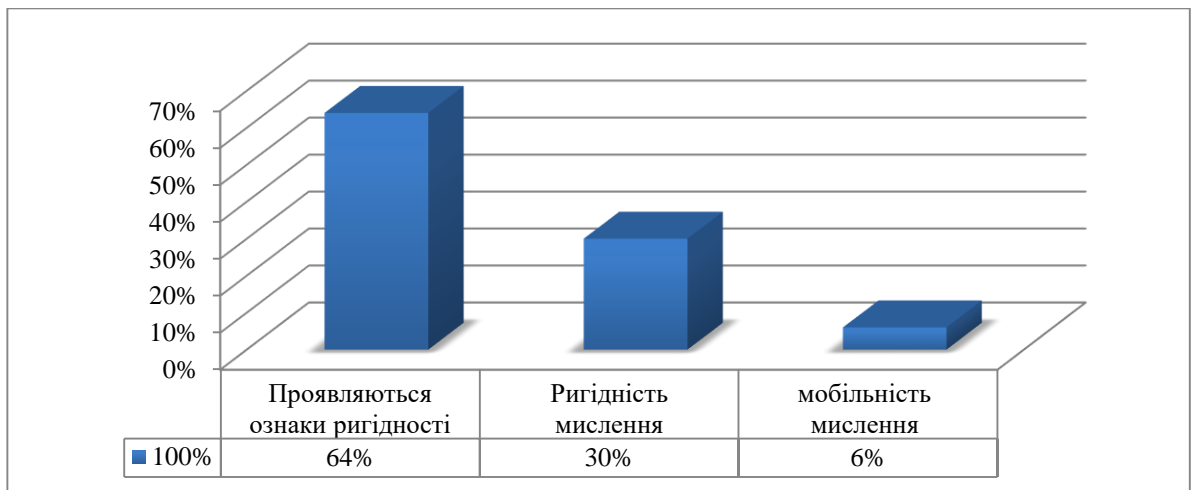

Рис. 1 Розподіл респондентів за типом мислення (n=100)

Відповідно до результатів, отриманих за допомогою методики самоствавлення В. В. Століна, С. Р. Пантелеєва у переважній більшості досліджуваних домінує дещо низький рівень самоствавлення. Це стосується передусім низьких показників за такими шкалами: саморозуміння – 46% реципієнтів; самовпевненість – 41%; аутосимпатія – 35%; самоприйняття – 34%; самоповага – 33%; близькість до себе – 23%; самозвинувачення – 30%. Саме при наявності таких особливостей особистість не має чітко сформованої власної позиції, вона нерішуча, схильна піддаватися впливам ззовні. Насамперед такі характеристики вказують на той факт, що певна категорія студентства не проявляє «близькості до себе», їм не важлива особистісна позиція, прагнення керувати власним життям, внаслідок чого вони стають мішенями маніпулятивного впливу.

Під час дослідження також було використано опитувальник «Індекс життєвого стилю» Р. Плутчика, Х. Каллермана, який дозволив визначити механізми психологічного захисту. Отримані результати за даною методикою дають змогу констатувати, що більшість досліджуваних (31%) схильні до проєкції; по 12% респондентів – проявляють заміщення та раціоналізацію; до регресії та компенсації схильні по 11% респондентів відповідно; заперечення – 9%; реактивне утворення – 8%; витіснення – 6% (рис. 2).

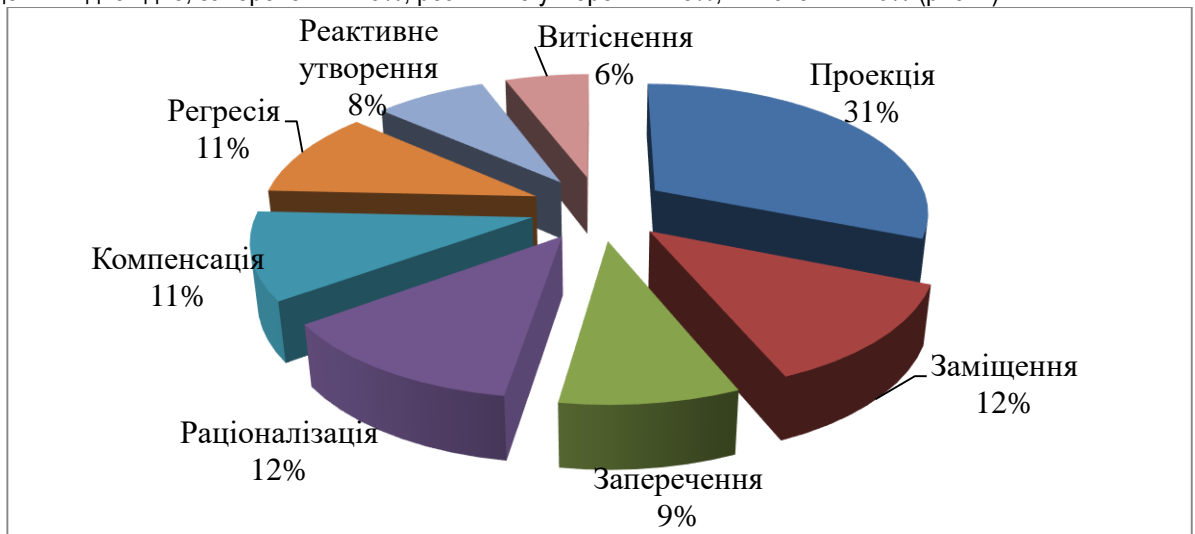

Рис. 2 Показники механізмів психологічного захисту за методикою «Індекс життєвого стилю»

Отримані результати вказують на те, що молодь найчастіше проявляє проєкцію як механізм психологічного захисту, що свідчить про наявність тенденції до приписування іншим певних почуттів, бажань.

Схильність до заперечення, витіснення, реактивного утворення дозволяє відповідними технологіями інформаційно-психологічного впливу підсвідомо скеровувати людей до «необхідних» мас-медіа думок, настроїв, які б панували в суспільстві.

Висновки. В сучасних умовах маніпулювання націлене на зниження рівня усвідомленості того, що відбувається шляхом активізації чуттєво-емоційних реакцій людини на шкоду раціонально-усвідомленим; на формування відповідних атитюдів, цінностей, стратегій поведінки із метою їх майбутньої активізації. Проникаючи у нашу свідомість і впливаючи на неї через особисте несвідоме, використовуючи нашу схильність до узагальнень та конформність, мас-медіа навіюють, вводять у нашу свідомість певну псевдореальність.

Емпіричне дослідження показало, що серед сучасної молоді є багато легко керованих індивідів, які схильні сприймати маніпулятивні впливи засобів масової інформації, що актуалізує проблему вивчення ефективних психологічних стратегій протидії таким впливам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грачев Г. Манипулирование личностью: Организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия / Г. Грачев, И. Мельник // Алгоритм. – 2002. – 163 с.
2. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. – М.: ЧеРо, Издательство МГУ, 1997. – 344 с.
3. Зелинский С. А. Манипуляции массами и психоанализ. Манипулирование массовыми психическими процессами посредством психоаналитических методик. – Спб.: Издательско-Торговый Дом «СКИФИЯ», 2008. – 248 с.
4. Кальба Я. Масифікація та її прояви в контексті сучасних телемедіа / Я. Кальба // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 4. – С. 63-67.
5. Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів [колективна монографія] / О. Т. Барішполець, О. Л. Вознесенська, О. Є. Голубєва, Г. В. Мироненко, Л. А. Найдьонова, Н. О. Обухова, Н. І. Череповська / За ред. Л. А. Найдьонової, Н. І. Череповської; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – К.: Міленіум, 2014. – 244 с.
6. Ольшанский Д. Психология масс / Д. Ольшанский. – СПб.: Питер, 2001. – 386 с.

Гончар Т.

Науковий керівник – доц. Олексюк В. Р

ЖИТТЄВІ ПЕРСПЕКТИВИ В СТРУКТУРІ САМОСВІДОМОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Постановка наукової проблеми. У старшому шкільному віці постають фундаментальні питання вибору життєвої позиції, перспективи подальшого життя, визначення цілей, пошук сенсу власного буття, створення суб'єктивної картини життя загалом. Уявлення юнаків та дівчат про минуле, сьогодення і майбутнє виступає основною детермінантою особистісного та професійного самовизначення, є критерієм психологічної та особистісної зрілості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній психологічній науці можна виділити ряд підходів до визначення поняття «життєва перспектива» особистості: мотиваційний (Т. Гісме, З. Залескі, К. Левін, В. Ленс, Ж. Нюттен Л.К.Франк, П. Фрес), подійний (Р.А. Ахмеров, Є.І. Головаха, О.О. Кронік, Д. О. Леонтьев, Н.М.Толстих, В.С. Хомик), типологічний (К.О. Абульханова-Славська, Т.Н. Березіна, В.І. Ковальов) [7].

Мета статті – висвітлити результати емпіричного дослідження особливостей життєвих перспектив у старшому шкільному віці.

Виклад основного матеріалу. Соціально-історична, властива лише людині якість індивідуального буття фіксується в понятті життєвого шляху [5]. Його основна сутність локалізується у такому феномені самосвідомості особистості як життєві перспективи [1]. Автор подійного підходу у дослідженні психологічного часу особистості Є. І. Головаха розглядає життєву перспективу як цілісну картину майбутнього, інтеграцію запланованих та очікуваних подій, з якими людина пов'яже соціальну цінність та індивідуальний сенс свого життя. Основними чинниками становлення життєвої перспективи виступають вікові особливості сприймання усіх трьох часових модальностей: теперішнього, минулого й майбутнього та їх динамічний характер [2]. На думку автора, структурними компонентами життєвої перспективи є життєві цілі та плани, ціннісні орієнтації, сенс життя, життєва програма, які водночас виступають фундаментом життєвої перспективи, забезпечують реалізацію її регулятивної функції [2].

Провідну роль в організації планування майбутнього прийнято відводити життєвим цілям [6]. Т. Титаренко зазначає, що життєві цілі є однією з форм самопрогнозування ідеального образу майбутнього; вони надають можливість планувати можливі результати власної активності та актуалізувати особистісні смисли [8]. Засобом здійснення життєвих цілей слугує життєвий план, який конкретизує їх в хронологічному та змістовому аспектах [2]. В життєвих планах встановлюються конкретні завдання, які необхідно виконати та засоби їх вирішення, тоді як у життєвих цілях створюється загальний образ майбутнього [6]. Варто наголосити на тому, що саме несуперечлива система ціннісних орієнтацій є важливою умовою для змістовного узгодження життєвих цілей та планів.

Старший шкільний вік охоплює період 15-17 років. Це період, у якому відбувається становлення системи стійких поглядів на світ, відкриття власних переживань, власної унікальності та неповторності, визначення свого призначення у житті. Ранній юнацький вік сенситивний для якісних змін самосвідомості, образу Я, становлення стійкого уявлення про себе [4]. Особливої актуальності набувають питання сенсу життя,